

*Підлипська А. М.,
кандидат мистецтвознавства, доцент
Київського національного університету культури та мистецтв*

РОЗВИТОК БАЛЕТНОГО ТЕАТРУ МОЛДОВИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У статті проаналізовано історіографію, виявлено основні проблеми кінця ХХ ст. та тенденції сучасного розвитку балетного театру Республіки Молдова.

Ключові слова: балет, балетний театр Республіки Молдова, танець.

В статье проанализировано историографию, выявлено основные проблемы конца ХХ в. и тенденции современного развития балетного театра Республики Молдова.

Ключевые слова: балет, балетный театр Республики Молдова, танец.

The article analyzes the historiography, identifies the main problems of the late twentieth century and the development trends of ballet Republic of Moldova the beginning of the twenty-first century.

Key words: ballet, Ballet Theatre of the Republic of Moldova, dance.

Політичні події кінця 80-х рр. ХХ ст. та розпад СРСР 1991 року призвів до утворення низки незалежних держав з колишніх республік СРСР. До таких молодих держав належить і Республіка Молдова. На жаль, останнім часом з цією країною асоціюють переважно політичні проблеми, пов'язані із Придністровською республікою, а раніше слава про молдавське мистецтво ширилась далеко за межі Молдови (молдавський кінематограф, хореографічне мистецтво, театр тощо). Недослідженість історіографії, відсутність систематизованих відомостей щодо розвитку Молдавського балетного театру кінця ХХ – початку ХХІ ст., виявлення сучасних проблем театру зумовили написання цієї статті.

Сучасний розвиток балетних театрів колишніх республік СРСР, до яких належить і Національний театр опери та балету Республіки Молдова імені Марії Бієшу в Кишиневі, характеризується формуванням індивідуального творчого обличчя, відносною незалежністю художніх пошуків. Одночасно можна говорити про збереження певних традицій, що сягають корінням у радянський період: репертуар більшості балетних театрів пострадянського простору базується на класичній спадщині та кращих зразках радянського балетного театру, у сфері виконавства пріоритетною залишається сувора система підготовки класичної хореографії тощо. Попри певну подібність репертуару провідні театри незалежних держав створюють оригінальні вистави національної тематики, що дозволяє виокремитись у світовому балетному просторі.

Молдавський театр опери та балету є одним з наймолодших з-поміж інших театрів колишніх республік СРСР (заснований 1955 року). І якщо радянський період розвитку балету в Молдавії (до 1991 року) є достатньо розробленим мистецтвознавцями (Е. Голубева, Е. Корольова, М. Мануйлов, Н. Шумілова та ін.), то пострадянський період залишається недослідженим.

Проблема розвитку національних балетних театрів була однією з провідних у радянському мистецтвознавстві. Серед досліджень, присвячених Молдавському балетному театру, найгрунтовнішими є праці Е. Корольової. Протягом понад тридцяти років відомий мистецтвознавець досліджує різні аспекти становлення, розвитку, сучасного стану балетного театру Молдови. Однією з перших можна назвати працю «Хореографическое искусство Молдавии» (Кишинев, 1970) [10], далі тему продовжено у дослідженні «Спектакль. Балетмейстер. Танцовщик» (Кишинев, 1977) [8]. У монографії «Молдавский балетный театр» (Кишинев, 1990) [7] Е. Корольова докладно висвітлила історію молдавського народного танцю, балетне мистецтво у дореволюційній Молдові, перші балетні вистави, процес опанування традицій радянського балетного театру, формування національного балетного репертуару 70–80-х рр. ХХ ст. Однією з найновіших монографій авторки є «Театр. Классика. Стилль» (Кишинев, 2011) [9], де крізь призму стилю класичних балетів та драматичних постановок з класичної літератури у молдавських театрах 90-х рр. ХХ ст. розглянуто розвиток театрального мистецтва Республіки Молдова останнього десятиліття ХХ ст.

У монографії Е. Голубевої «Из истории балета в Молдавии» (Кишинев, 1979) висвітлюються події культурного життя Молдови кінця ХVІІІ – першої половини ХХ ст., пов'язані з появою балетних гастролерів та формуванням молдавської музично-хореографічної культури. Аналізується роль труп опери, оперети, драми, цирку, естради, а також кінематографу у популяризації хореографічного мистецтва. До кінця ХVІІІ ст. відносяться перші факти появи балету в регіоні. У першій главі розглянуто період з кінця ХVІІІ до кінця ХІХ ст., у другій – аналізуються явища балетного мистецтва у Бессарабії 1900 – 1917 рр., третя глава присвячена культурному життю Бессарабії, що перебувала під владою Румунії, у четвертій – висвітлюються деякі аспекти становлення культури Молдавської автономної радянської соціалістичної республіки (МАРСР) та Молдавської радянської соціалістичної республіки (МРСР) [6].

Фундаментальна праця Е. Голубевої «Балетная музыка композиторов советской Молдавии» (Кишинев, 1988) присвячена процесам становлення та розвитку балетної музики МРСР. Авторка прослідковує еволюцію жанру у контексті розвитку радянського балету, приділяючи увагу композиторським пошукам у сфері музичної драматургії та національній специфіці балетів. Досить умовно період 30–70-х рр. ХХ ст. Е. Голубева розподіляє на чотири етапи: перші балети 30-х рр.; балетна музика першого повоєнного десятиліття (40 – 50-ті рр.), де розглянуто «Фет-Фрумос» А. Муляра, «Легенда про зодчого» В. Полякова та В. Сливінського, «Світанок» В. Загорського, «Зламаний меч» Е. Лазарева; балети 60-х рр. – «Вічне» («В Еладі») та «Піснь зарі» В. Полякова, «Антоній та Клеопатра» Е. Лазарева; балети 70-х рр. – «Рада» Д. Гершфельда, «Перехрестя» В. Загорського, «Андрієш» З. Ткача [5].

М. Мануйлов у статті «Балеты молдавских композиторов», що вміщена у збірнику «Музыкальная культура Молдавской ССР» (М., 1978), робить огляд балетів В. Загорського, Е. Лазарева, Д. Гершфельда та інших, аналізуючи драматургію та національні особливості партитур та їхніх сценічних втілень [11].

Зважаючи на досить пізнє, порівняно з іншими республіками СРСР, становлення професійного балетного театру Молдови, він не зазнав належного висвітлення у

загальних працях В. Красовської, В. Пасютинської, Ю. Слонімського, М. Ельяша та ін. Е. Шумілова у праці «Национальное своеобразие балета» (М., 1976) [15] лише побіжно згадує постановки національної тематики на сцені оперно-балетного театру Молдови.

У збірнику балетних лібрето «Советские балеты: краткое содержание» (М., 1984) [14] вміщено інформацію про три балети молдавських композиторів: В. Загорського «Перехрестя», Е. Лазарева «Антоній та Клеопатра» та «Зламаний меч».

В універсальних фахових виданнях (енциклопедія «Балет» (М., 1981) [1], словник-довідник «Все о балете» (М. – Л., 1966) [4]) знаходимо відомості про становлення та розвиток балету в Молдавії у радянський період.

Важливим джерелом інформації для з'ясування сучасного стану розвитку балету Молдови став офіційний інтернет-сайт Національного театру опери та балету Республіки Молдова імені Марії Бієшу [12].

В цілому, діяльність балетного театру Молдови є маловисвітленою у науковій та публіцистичній літературі.

На початку 90-х рр. ХХ ст., у період суспільно-політичних трансформацій, пов'язаних з розпадом СРСР та появою незалежних держав з числа колишніх республік, серед яких була і Молдова, що відбилися на мистецькій сфері, склад балетної трупи кардинально змінився. Значна кількість артистів залишила Кишинів. Трупа поповнювалась випускниками Республіканського хореографічного ліцею. Вони були непогано підготовлені технічно, але не мали уявлення про стилістику великого класичного балету.

1988 р. художнім керівником балетної трупи став Є. Гирнець, випускник Хореографічного відділення Музичної школи ім. Є. Кокі 1973 р. та кафедри режисури балету Ленінградської консерваторії 1986 року. 1990 року він запрошує з Харкова Т. Попеску, випускника Київського хореографічного училища 1957 року, у минулому виконавця провідних партій у класичних та сучасних виставах Києва, Ташкента та Харкова. У 1991 – 1992 рр. Т. Попеску перебуває на посаді головного балетмейстера. У наступні два роки на пост головного балетмейстера повернувся Є. Гирнець. 1994 року його змінив М. Кафтан, випускник Московського хореографічного училища 1964 року, у минулому яскравий, темпераментний танцівник [9; 57].

Е. Корольова, розмірковуючи над долею балету «Марна пересторога» кінця 90-х рр. ХХ ст., зазначає: «На стиль вистави 90-х рр. впливала загальна атмосфера. З вистави зникли безпосередність, радісне відчуття життя. Дотепні жарти та розіграші перетворилися на службові зв'язки між танцями, що формально виконувалися. Вицвілі, м'яті декорації викликали відчуття зів'янення. Знижувалися якість пластики та танців, що призвело до втрати стилю «Марної перестороги» у постановці М. Газієва, яка концентрувала у собі двохсотрічний досвід виконання цієї вистави» [9; 58]. Фактично зникнення стилістичної єдності вистави призвело до руйнування якості мови балету та його форми.

Подібні висновки Е. Корольова робить і стосовно балету «Сильфіда», що була поставлена на сцені Молдавського балетного театру 1983 року: «Стара світлова апаратура позбавляла образну сферу сцен з танцями сильфід її особливої фантастичної краси, що народжувалася в поетичній уяві романтичного юнака. Руйнування стилю

привело до трансформації його художньої сутності. Балет «Сильфіда» все рідше став з'являтися на афіші театру... у 90-ті рр., через руйнування на молдавській сцені всіх основних компонентів вистава перетворилась на позастильове театральне дійство» [9; 63].

Спроби зберегти стилістичну чистоту вистави робились і по відношенню до «Жизелі». 1982 року для корегування стилістичних нюансів «Жизелі» М. Газієв запросив репетитора Ленінградського театру опери та балету ім. С. М. Кірова Т. Легат. Педагог театру М. Подкіна, у минулому блискуча балерина Пермського театру опери та балету, ревно слідкувала за чистотою стилю всієї вистави. Однак, як зазначає Е. Корольова, «у 1990-ті рр. уже було не до стилістичних нюансів. Для підтримки вистави педагог Т. Подаруєва повинна була в екстреному порядку вводити молодих артистів, які закінчили Республіканський хореографічний ліцей, на сольні партії, а учнів ліцею – у кордебалет. Недосконалість світлової апаратури та механізмів, необхідних для створення ілюзії фантастичних польотів, позбавляли сцени віліс атмосфери ірреальності, що руйнувало стиль сценографічного рішення романтичного балету... Втрата у 1990-ті рр. стилю усіх основних компонентів спектаклю призвела до зникнення їх рівнодіючої, що утворювала синкретичну основу спектаклю, і у результаті – пластичного стилю всього балету, якості його мови та форми» [9; 79].

Подібна ситуація склалася з «Дон Кіхотом». На початку 1990-х рр. Т. Подаруєва розучувала всі жіночі партії з новим складом трупі – випускниками Республіканського хореографічного ліцею. Стилістику вистави руйнувала відсутність атмосфери святковості, щирих веселощів. «У молдавському «Дон Кіхоті» 1990-х рр. недбале виконання мізансцен та свавільне виконання танців зруйнували пластичний стиль його хореографії», – зазначає Е. Корольова [9; 91].

Початок 90-х рр. ХХ ст. позначений також недбалістю відношенням до пантомімних сцен, стилю виконання танців, художньому освітленню, що було значним стильовим компонентом у балеті «Копелія». Це призвело до руйнування стилю неокласичного балету «Копелія» та перетворенню його на позастильову театральну виставу [9; 96].

Спроба поставити «Сплячу красуню» на молдавській сцені була зроблена 1966 р., однак недовго затрималася у репертуарі. 1988 року головний балетмейстер С. Гирнець запропонував Т. Легат перенести на сцену Молдавського театру опери та балету ленінградську виставу «Спляча красуня» у редакції К. Сергєєва за М. Петіпа. Цілісного стилю вистава не досягла вже з самого початку. У складі трупі не було достатньої кількості солістів для виконання п'яти фей Прологу, що здатні були передати тонкощі пластичних нюансів, які відрізняють одну фею від іншої. У результаті одна класична варіація змінювала іншу у загальному потоці традиційної балетної класики. 1995 року для гастрольного варіанту «Сплячої красуні» була вилучена Панорама, проведені інші скорочення. У такому вигляді вистава стала виконуватись у подальшому, перетворившись на вибрані сцени з балету «Спляча красуня».

«Спляча красуня», що була перенесена з рядом змін на молдавську сцену з театру опери та балету ім. С. М. Кірова наприкінці 1980-х рр., у 90-ті рр. розпалася на окремі позастильові фрагменти, поєднані сюжетною канвою», – зазначає Е. Корольова [9; 100].

Всесвітньо відомий балет «Лускунчик» вперше був перенесений на молдавську сцену Ю. Григоровичем 1998 року. Детальне відпрацювання хореографічних фраз та

стилю їх виконання молдавськими артистами проводилося асистентом Ю. Григоровича Ю. Ветровим, у минулому – виконавцем ролі Дроссельмейстера у виставі Большого театру, та однією з перших виконавиць ролі Маші Н. Бессмертновою, а також провідним педагогом Большого театру Р. Нікіфоровою. Московська «команда» постановників вистави передала його до рук молдавських педагогів О. Гурьєвської та Т. Подаруєвої, що ретельно фіксували у записах хореографічний текст балету та його стильові особливості.

Молдавський театр одержав балет «Лускунчик» з перших рук не лише у виконавському плані, а й в художньому оформленні. Декорації та костюми за ескізами С. Вірсаладзе виготовлялися у майстернях Большого театру під спостереженням художника Д. Чербаджи.

Вистава спочатку зберігала стилістичну цілісність. Зі зникненням нюансів у стилі виконання танців та мізансцен, з вільними змінами інтерпретацій образів, що були викликані нестабільністю творчого життя трупи, балет «Лускунчик» став перетворюватись на позастильову театральну виставу [9; 109].

Стильові нюанси «Лебединого озера» також було втрачено в умовах тривалих гастролей середини 90-х рр. ХХ ст., відсутності художнього керівництва, яке б цілеспрямовано працювало з артистами над стилістикою вистав. Е. Корольова вважає, що «у 1990-ті рр. фіксація уваги виконавців виключно на хореографічному тексті поза його стильової інтерпретації призвела до порушення стилю балету, перетворенню його на збірку танцювальних сцен, у яких демонструвалася лише технічна майстерність артистів» [9; 115].

Отже, у 1990-ті рр. часта зміна балетмейстерів, які не завжди були наділені знаннями глибинних традицій класичного балету та відчуттям стилю балетних вистав ХVІІІ – ХІХ ст., що зберігали протягом багатьох десятиліть сценічного життя значні риси першої постановки та доповнювалися з плином часу новими мовними засобами, формували у сукупності стиль вистави, призвели до його руйнування. «Марна пересторога», «Жизель», «Сильфіда», «Коппелія», «Спляча красуня», «Лускунчик», «Дон Кіхот» перетворилися на позастильові театральні вистави. У результаті у 1990-ті рр. знизилась естетична значимість усіх класичних балетів. Втрата традицій виконання класичних вистав балетного театру призвела, на думку Е. Корольової, «до руйнування стилю та девальвації основ класичного репертуару» [9; 116].

Сучасний балетний репертуар Національного театру опери та балету імені Марії Бієшу складають балети класичної спадщини: «Дон Кіхот» Л. Мінкуса на три дії, «Жизель» А. Адана на дві дії, «Коппелія» Л. Деліба на три дії, «Лебедине озеро» П. Чайковського на чотири дії, «Сильфіда» Х. Левенсхольда на дві дії, «Спляча красуня» П. Чайковського на три дії, «Марна пересторога» П. Гертеля на три дії, «Лускунчик» П. Чайковського на дві дії, «Шопеніана» Ф. Шопена на одну дію; балети радянського періоду, включаючи дитячі «Кармен-Сюїта» Ж. Бізе – Р. Щедріна на одну дію, «Ромео та Джульєтта» С. Прокоф'єва на три дії, «Білосніжка та семеро гномів» Б. Павловського на три дії, «Чиполліно» К. Хачатуряна на три дії, «Реквієм» В.–А. Моцарта; балет національної тематики «Лучаферул» Є. Доги на дві дії [10]. Вистава «Реквієм» була поставлена в Молдові в жовтні 2007 року. Прем'єра вистави відбулася 22 серпня 1991 р.

у Санкт-Петербурзі. Діючі особи: Юнак, Мати, Жінка, Чоловік, Старий. Вокальні солісти: сопрано, меццо-сопрано, тенор, бас [13].

Сьогодні художнім керівником балетної трупи є Тамара Подаруєва, яка протягом тривалого часу танцювала та працювала педагогом-репетитором у балетному театрі Молдови. Хореограф – Євген Гирнец, педагоги-репетитори – О. Гурьєвська, Т. Подаруєва. До балетної трупи входять п'ятдесят п'ять артистів балету: два провідні солісти та дві солістки, один перший соліст та шість перших солісток, чотири солісти та чотири солістки, тридцять шість артистів кордебалету [2].

Театр співпрацює з «Київ-модерн-балетом». 2014 року на сцені Національного театру опери та балету республіки Молдова ім. Марії Бієшу була показана вистава Р. Поклітару «Лебедине озеро. Сучасна версія» на музику П. Чайковського [3].

Отже, балетний театр Молдови на сучасному етапі стверджується як самостійний творчий осередок, шукає шляхи оновлення репертуару, зберігає класичну спадщину. Однією з основних проблем є, як і у багатьох балетних театрів колишніх радянських республік, створення нових оригінальних балетів, зокрема, засобами сучасної хореографії, вистав національної тематики та стилістики, а також збереження на високому технічному та відповідному стильовому рівні балетів класичної спадщини.

Література:

1. Балет : энциклопедия / [гл. ред. Ю. Григорович]. – М. : Советская энциклопедия, 1981. – 623 с.
2. Балетная труппа / Национальный театр оперы и балета Республики Молдова имени Марии Биешу // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.nationalopera.md/?l=ru&a=22>
3. Балетный репертуар / Национальный театр оперы и балета Республики Молдова имени Марии Биешу // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.nationalopera.md/?l=ru&a=33>
4. Все о балете : словарь-справочник / [сост. Е. Суриц, под ред. Ю. Слонимского]. – М. – Л. : Музыка, 1966. – 455 с.
5. Голубева Э. С. Балетная музыка композиторов советской Молдавии / Э. С. Голубева. – Кишинев : «Штиинца», 1988. – 231 с.
6. Голубева Э. С. Из истории балета в Молдавии / Э. С. Голубева. – Кишинев : Штиинца, 1979. – 104 с.
7. Королева Э. А. Молдавский балетный театр / Э. А. Королева. – Кишинев : Штиинца, 1990. – 303 с.
8. Королева Э. Спектакль. Балетмейстер. Танцовщик / Э. А. Королева. – Кишинев : Штиинца, 1977.
9. Королева Э. Театр. Классика. Стиль / Э. А. Королева. – Кишинев, 2011. – 226 с.
10. Королева Э. Хореографическое искусство Молдавии / Э. А. Королева. – Кишинев : Штиинца, 1970.
11. Мануйлов М. Балеты молдавских композиторов / М. Мануйлов // Музыкальная культура Молдавской ССР : сборник статей / [ред.-сост. Е. Клетинич]. – М. : Музыка, 1978. – С. 96 – 113.
12. Национальный театр оперы и балета «Мария Биешу» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.moldovenii.md/ru/section/355/content/644>
13. Пасютинская В. М. Путешествие в мир танца / В. М. Пасютинская. – СПб. : Алетейя, 2011. – 368 с.
14. Советские балеты : краткое содержание / [сост. А. Гольцман, общая ред. С. Аксюка]. – М. : Сов. композитор, 1984. – 320 с.
15. Шумилова Э. И. Национальное своеобразие балета / Э. И. Шумилова. – М. : «Знание», 1976. – 48 с.